

лятися для ознайомлення в Комісії Верховної Ради України з питань боротьби з корупцією і організованою злочинністю.

Зрозуміло, що оптимальній взаємодії правоохоронних та контролюючих органів в боротьбі з організованою злочинністю повинно сприяти вірне тлумачення та застосування даного Закону.

Поряд з вказаними труднощами із забезпечення взаємодії на практиці виникають проблеми з реалізацією спеціальними підрозділами своїх повноважень відносно підприємств, установ, організацій (різних форм власності), виходячи з прав по боротьбі з організованою злочинністю (ст. 12 Закону). З числа таких повноважень за результатами узагальнення, проведеного правоохоронними органами, найбільш реальною на практиці виявилася норма (п/п «д», п. 2, ст. 12), яка передбачає право одержання від державних органів, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій інформацію та документи.

Є деякі труднощі у використанні права одержання від банків, кредитних, митних, фінансових, інших органів, установ і організацій інформації та документів про операції, рахунки, внески, внутрішні та зовнішні економічні угоди фізичних та юридичних осіб (п/п «б», п. 2, ст. 12), оскільки посадові особи цих органів, посилаючись на комерційну, банківську таємницю, яка охороняється законом, на конфіденційність інформації, вважають, що такі відомості можуть бути видані тільки після збудження кримінальної справи.

Тут очевидна неузгодженість норм різних законодавчих актів, які потребують більш чіткого визначення критеріїв віднесення інформації до числа конфіденційної, що не підлягає видачі до збудження кримінальної справи. У вирішенні цього питання необхідно враховувати як інтереси боротьби з економічною організованою злочинністю, так і закріплений у законодавстві принцип вільного підприємства, що містить в собі право на охорону комерційної та банківської таємниці (підприємницька таємниця).

І. М. ДАНЬШИН, чл.-кор. АПрН
України

ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БОРЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Боротьба з організованою злочинністю в Україні здійснюється, на жаль, вкрай неефективно, невбачаючи на рішучі заяви владних структур, багаточисельні заходи, що розроб-

ляються у зв'язку із цим, і залучення великої кількості виконавців для їх реалізації. Становище, що склалося, пояснюється рядом обставин.

По-перше, чинне законодавство не містить належного, чіткого визначення поняття організованої злочинності. Сталося так, що війна з організованою злочинністю в країні проголошена, а що належить розуміти під цим, надто небезпечним соціальним явищем в правовому значенні — в чинному Кримінальному кодексі відповідна норма відсутня.

В Законі «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. під такою розуміється «сукупність злочинів, що здійснюються у зв'язку із створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань». Юридичної визначеності і тут нема. Проект нового КК, (за станом сьогоднішній день), що підготовлений за завданням Кабінету Міністрів України, також не вносить ясності до цього питання. В ньому записано, що «злочин визначається скоєним організованою групою, якщо його було вчинено двома або більше особами, які заздалегідь об'єдналися в стійку групу для здійснення одного чи кількох злочинів». З подібною трактовкою організованої злочинності до її ряду може бути віднесено будь-який важкий злочин, який вчинено за попередньою змовою групою осіб. Особисто, це підтверджує й практика, що склалася. За статистичними даними органів внутрішніх справ в 1994 р. в Україні зареєстровано 3534 злочинів, які скоєні організованими групами, в 1995 р. — 4556 злочинів. Аналіз даних статистичних матеріалів свідчить, що більшу частину з них становлять загальнокримінальні злочини (вбивства, розбій, грабіж, вимагання, крадіжки, хабарництво та ін). Звичайно, це — тяжкі злочини, що вчинені переважно озброєними організованими групами. Але фактично подібні злочини не можуть бути віднесені до організованої злочинності в дійсному її розумінні.

По-друге, не знайшли свого оптимального рішення ряд питань організаційного характеру, а саме: а) розрізненість мети у боротьбі з організованою злочинністю між різними правоохоронними відомствами — органами внутрішніх справ, прокуратури, Служби безпеки; б) стиль роботи, особистий склад, компетенція Координаційного комітету з боротьби з корупцією та організованою злочинністю при Президентіві України свідчать про те, що ці рішення часто носять не конкретний, оперативний характер, а формально засідательський підхід до справи; в) неналежна матеріально-технічна, ресурсна та кадрова забезпеченість підрозділів з боротьби з організованою злочинністю.

По-третє, є недогляди процесуального характеру: недостатньо використовуються слідством в межах закону оперативно-розшукові засоби; штучна розрізненість кримінальних справ, що здійснюються організованими групами: низька якість попереднього розслідування за вказаною категорією справ; розслідування за рядом так званих резонансних кримінальних справ несправдано затягується.

По-четверте, не можна не відмітити недооцінку органами кримінальної юстиції тих посадових та багатьох господарських злочинів, які стаюють поживний ґрунт для організованої злочинності. Мається на увазі високий ступень їх латентності, пасивність у боротьбі з ними.

Вказані обставини негативно відбиваються на стані боротьби з організованою злочинністю. Їх усунення сприятиме підвищенню її ефективності, одна з передумов якої міститься у достовірному визначенні поняття організованої злочинності.

На наш погляд, цьому різновидові злочинності притаманні наступні ознаки.

1) Організована злочинність — це система стійких злочинних зв'язків. Відомі Кримінальному кодексу суспільно небезпечні дії при цьому — лише окремі операції більш складної злочинної діяльності.

2) Мета цієї діяльності постає в одержанні постійної максимальної наживи (прибутку).

3) Організована злочинність передбачає, як правило, корумповані зв'язки винних з представниками державних, господарських, контролюючих органів. В даному випадку йдеться найчастіше не про співучасть цих представників в конкретному злочині, а про потенційну можливість вчинити дію або утриматися від дії, що вигідно учасникам організованої злочинної діяльності, про непряме сприяння їм, прихильне до них ставлення.

4) Організована злочинна діяльність здійснюється в галузі економіки, фінансово-банківської справи, в системі зовнішньоекономічної торгівлі, різного роду підприємницьких структур, наркобізнесу. Саме в цих сферах можна одержувати протягом тривалого часу значні кримінальні доходи.

5) Незважаючи на переважно корисливу спрямованість організованої злочинності, вона разом з тим нерідко змикається з насильством, з найбільш тяжкими його формами (вбивства, заповідання тяжких тілесних пошкоджень, незаконне позбавлення волі). Насильство стає тут своєрідними засобами в конкурентній боротьбі злочинних груп між собою, засобом усунення свідків чи інших «небажаних» людей, засобом вимагання (реквет). У цих випадках відбувається зро-

щення незаконних економічних способів витягання нелегальних доходів із загальнокримінальними насильницькими злочинами.

б) Суб'єктами організованої злочинної діяльності постають члени організованих злочинних груп (злочинних спільнот), яким притаманні такі характерні риси, як значний їх склад, стійкість, згуртованість, розподілення ролей між членами спільноти, їх зорієнтованість на довгу спільну злочинну діяльність.

На основі перелічених ознак під організованою злочинністю, уявляється, треба розуміти згуртування кримінального середовища шляхом створення стійких злочинних спільнот (груп), що зорієнтовані на довгу спільну злочинну діяльність з метою витягання значних нелегальних доходів зі замаскованим використанням офіційних економічних та управлінських структур держави. Наведене визначення (воно було нами опубліковано ще в 1990 р. в журналі «Радянське право», № 6), звичайно носить описуваний кримінологічний характер. Але на його основі можна сконструювати кримінально-правову дефініцію, ядром якої має стати правова характеристика злочинної спільноти (див. Наведений вище перелік ознак організованої злочинності під шостим номером). Бо злочинна спільнота — одна з форм співучасті. Майбутній КК питання відповідальності за організовану злочинну діяльність може їй повинен вирішувати в межах інститутів співучасті та обтяжуючих обставин в своїй Загальній частині.

Щодо лідерів злочинної спільноти (організаторів та керівників), які уособлені від безпосередніх виконавців злочинів, але займаються згуртуванням кримінального середовища в межах регіону, галузі, господарчо-управлінського об'єднання, координацією злочинної діяльності спільноти, забезпеченням керівництвом злочинної діяльності спільноти в цілому, взагалі (тобто виконанням функцій, що не підпадають під ознаки співучасті), то в Особливій частині КК належить сконструювати склад, що передбачає відповідальність «за організацію та керівництво злочинною спільнотою». До такої відповідальності можуть притягатися ті організатори та керівники злочинної спільноти, які безпосередньо непричетні до вчинення конкретних злочинів. Вони не знають виконавців й конкретних обставин вчинення цих злочинів. Такі лідери організованої злочинності діють через одного-трьох своїх підручних, які безпосередньо творять справи в злочинній спільноті. Їх правина полягає в тому, що вони організували таку злочинну спільноту, яка здатна спричинити суттєвої шкоди інтересам, що охороняються законом. Такі ситуа-

ції, за думкою практиків, мають місце в житті. Відсутність пропонуємої норми робить подібного роду організаторів і керівників злочинних спільнот зараз неуразливими.

І, нарешті, останнє. Необхідно при плануванні й проведенні заходів з боротьби із організованою злочинністю враховувати й іноземний досвід, в першу чергу США та Італії, де організована злочинність вже давно пустила глибокі корені і де мають місце значні успіхи боротьби з нею. У зв'язку з цим доцільно скористатися пропозицією американської сторони про створення в Україні Центрів з боротьби із організованою злочинністю.

Є. І. МАКАРЕНКО, доц. УВС України

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ БОРЬОБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Реально оцінюючи ситуацію, що склалася в Україні на шляху кардинальних політичних і соціально-економічних реформ, можна дійти чіткого висновку: прискорене впровадження ринкових відносин та повальної приватизації створило в країні обстановку правової та економічної нестабільності, котрі в свою чергу сприяли різкому загостренню проблем боротьби із злочинністю, особливо з її високоорганізованими формами прояву.

Фактично становище справ свідчить про те, що нинішній ринок не тільки не зміг скрушити тіншову економіку (тобто економіку, котра функціонує поза правовим полем держави і збагачує не суспільство в цілому, а його кримінальний контингент), але і, навпаки, залучає до неї все більшу пайку легального бізнесу. Поза свідченнями спеціалістів питома вага тіншової економіки в Україні сьогодні досягла небувалого у світовій практиці масштабу — 50 % в українському валовому внутрішньому продукті (для порівняння, аналогічний показник в розвинутих країнах Заходу не перевищує 5—7 %). Інакше кажучи, тіншова економіка і відповідно її надбудова — організована економічна злочинність та її супутник — загальнокримінальні діяння, обравши чіткий курс на захоплення власності і контролю над легальною економікою, фактично кинула виклик нашому суспільству.

За три роки, що минули з моменту прийняття Верховною Радою України Закону від 30 червня 1993 р. «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», правоохоронними органами країни зроблено чимало. Цей закон сприяв виробці розуміння та підходу відповід-